

OPERA PROFESORULUI ROBERT FICHEUX

Prof. MELANIA HANCIU, prof. IOAN ȘTEFAN HANCIU
Liceul Sportiv Alba Iulia

După o bună jumătate de secol de cercetări și anii lungi de redactare, lucrarea care trebuia să fie teza de Doctorat a lui R.Ficheux "*Munții Apuseni (Bihor), văile și suprafețele de netezire*" [1], este în sfârșit publicată, mai întâi în Franța și apoi la București în 1996. Înainte de a analiza această lucrare se cuvine să amintim, grație în mare parte explicațiilor autorului însuși, condițiile în care el a realizat cercetările în România și avaturile demersului său.

Robert Ficheux era elevul lui Emmanuel de Martonne, părintele Geomorfologiei franceze și autorul a două teze succesive despre România, prima de geografie regională, despre *Valahia* (1902), a doua de *Doctorat în științe* (1907): "***Cercetări asupra evoluției morfologice a Alpilor Transilvaniei***".

Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbona, este deja un maestru incontestabil în anii 20; în plus, foarte cunoscut în mediile științifice și politice românești (a participat ca și consilier la stabilirea frontierelor regatului), el poate proiecta dezvoltarea cercetărilor geomorfologice în România. Chemat în 1921 într-o misiune de învățământ (care presupunea turnee lungi pe teren în vechile și noile provincii), maestrul îl ia ca asistent pe singurul dintre elevii săi disponibili în acel moment. Astfel Robert Ficheux, care se orienta mai degrabă spre un studiu de geografie regională și umană a Brabantului, cu Albert Demangeon, se vede ambarcat spre "*castelul din Carpați*"... sau mai exact spre un studiu al Bihorului, în Transilvania nou anexată.

Foarte repede elevul, la îndrumările maestrului, se preocupă în mod deosebit de inventarierea nivelelor de eroziune în ramura vestică, a masivului Bihor, în raport cu

evoluția Câmpiei Panonice, lucrare de *Diplomă de studii superioare* din care își extrage primul articol în Buletinul Asociației Geografilor Francezi. (1928) [2]. Trimis ca secretar la Misiunea universitară franceză din România, Robert Ficheux se poate consacra pregătirii unei teze de doctorat despre Munții Apuseni și deși intenționa la început să facă o analiză regională, a fost confirmat ca geomorfolog, atât în urma primelor sale articole cât și prin numirea ca profesor de Geografie fizică la Universitatea din Cluj (1935).

Trebuie să reamintim că Emm. de Martonne și elevii săi urmau în acea epocă ideile - am zice astăzi modelele - propuse din 1899 de W.M. Davis în legătură cu ciclurile de eroziune și suprafețele de netezire. În Alpii Transilvaniei, Emm. de Martonne distinsese trei nivele încastrate: Borăscu, Rîu-Șes și Gornovița, clasice în geomorfologia românească. Dorea ca elevii săi Robert Ficheux, A. Nordon (dispărut prematur) și G. Vergez-Tricom, cărora le trimisese studiile unor porțiuni din teritoriul românesc, să-și extindă cercetările. Ori Munții Apuseni se dovedeau mai bogați în nivele decât prevăzuse el, de unde interesul major pentru acest masiv și bordurile sale în optica morfogenezei policiclice și în explicarea numeroaselor captări.

Timp de 9 ani, Robert Ficheux a parcurs culmile sau plaiurile și văile Bihorului cu busola, barometrul și aparate de fotografiat în mână și a transpus apoi pe lungi foi milimetrice nivelele observate (profilurile reduse publicate în planșe din teza sa). Această muncă era foarte dificilă, atât datorită lipsei de precizie a documentelor de bază (harta topografică a Austro-Ungariei, 1/75000 în hașură), cât și dificultăților de

circulație în acești munți forestieri, a caracterului lor pluri-etnic și lipsei de încredere care domnea deja în Transilvania recent anexată. Dar să-i dăm cuvântul:

"Trebuie să recunoaștem cu BLEAHU, că o excursie aici lua repede aspectul penibil dar exaltant, al unei mici expediții." (Emm. de Martonne). In afară de instrumentul de lucru (planșele, aparat foto și plăci fotografice, lampă electrică mare etc.), trebuia să ducă cu ei pentru mai multe săptămâni, în afară de cort, un minim de rezerve alimentare pentru a completa resursele locale, să-și pregătească mese la întâmplare sau să răspundă unui regim de sănătate. Pe drumurile rele din epoca respectivă nici vorbă să se poată circula cu mașina, cu motocicletă sau bicicletă și am parcurs cel mai adesea văile cele mai izolate sau lungi spații împădurite sau fără vegetație, pe jos, călare sau cu căruța, însoțit de moși, m-am cățărât cu altimetru în mână, pe proeminențele pantelor, în fiecare seară puneam aceeași întrebare îngrijorătoare: unde să găsim o gazdă convenabilă? Nici o cabană turistică pe vremea aceea, puține hanuri abordabile; locuiam la țărani în stâne afumate sau înghesuit sub cort; de câte ori nu am petrecut noaptea sub cerul liber, lângă foc. Ca străin, vorbind rău românește, deplasându-mă pe un teritoriu aproape de frontieră, fotografiind, desenând, adunând de peste tot eșantioane de roci, eram puțin suspect. Degeaba mi-am umplut pormoneul cu recomandările cele mai oficiale, am cunoscut nenumărate aventuri neplăcute dintre care unele îmi întrerupeau lucrările timp de săptămâni sau luni. În schimb, recunoștiință dătoz umililor țărani, care prin ospitalitatea lor, prin ajutorul și gentilețea lor ne-au ușurat misiunea"[3].

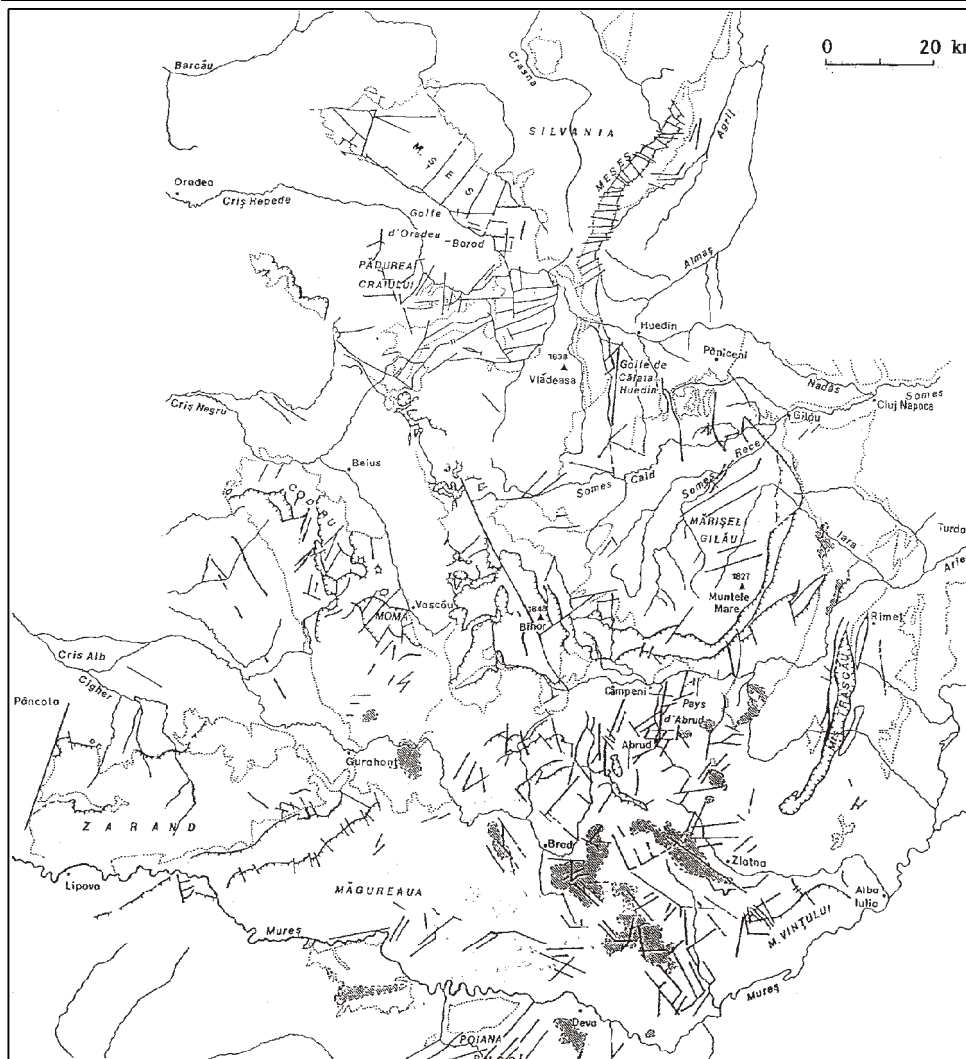
Chemat în Franța în anul 1938, lucrarea era aproape încheiată, dar din păcate redactarea lucrării întârzie pentru trei motive. Cel mai evident ține de război și apoi de transformarea României în Republică populară. Cercetătorul a fost victima răcirii relațiilor științifice franco-române. Nu se mai poate întoarce "pe teren"

decât în 1969, grație ajutorului vechilor săi colegi, elevi și prieteni, printre care T. Morariu. A avut de asemenea dificultăți personale despre care vorbește în prefața tezei sale. Totodată, din partea geomorfologilor francezi apare o schimbare: patronul său spiritual murise, geomorfologia climatică lua avânt și pentru unii policiclismul nu mai era decât un model contestat. Și din partea română lucrările geomorfologice se înmulțeau și se orientau cu metode noi spre teme noi. Din fericire, grație sprijinului prietenilor săi care-i trimiteau cărți și documente și cedând la insistența lor a putut în sfârșit să-și consemneze observațiile să-și prezinte ipotezele, să discute noi interpretări și să extindă chiar domeniul studiat. Dar din motive de vârstă, această muncă n-ar fi putut fi încheiată fără devotamentul și sprijinul tehnic al fiicei sale. Și trebuie să ne exprimăm toată gratitudinea Academiei Române și Serviciului Ambasadei Franței care au asigurat publicarea *in-extenso* a acestei lucrări (care într-o primă fază nu era decât în ediție restrânsă).

Lucrarea [1], deși redusă în comparație cu proiectul primar (deja 1200 de pagini dactilografiate în 1939 !) este însumarea vechilor teze: 535 pagini, 112 figuri, note abundente în anexe și 24 de planșe fără de text din tomul II. Ea este bogată prin documentația prezentată cu sprijinul descrierii și a ipotezelor: mai întâi profilele (considerabil reduce) ale hărților și ale schemelor, ale desenelor panoramice.

Ea cuprinde 12 capitole: primele două de descriere, amintind lucrările științifice (în special geologice) despre Bihor și capitolele IV - X conținând observații și discuții despre bazine. Față de planul inițial, Robert Ficheux a adăugat capitolul III asupra evoluției Dunării și problema Porților de Fier și capitolele XI și XII, sinteza care confrunta modelul său policiclic cu cercetările noi și concluzia.

Problema pătrunderii Dunării prin Carpați este de o importanță fundamentală pentru cunoașterea evoluției Bazinului Panonic, de care depind toate cursurile de apă din Munții Apuseni.

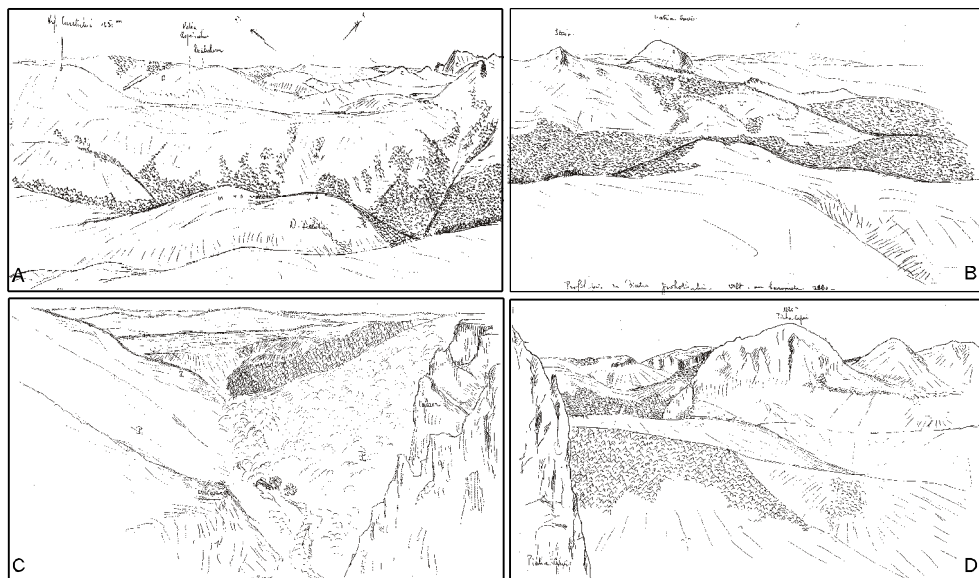

Schia tectonică a Munților Apuseni

În final, Robert Ficheux a urmărit pe larg cercetările colegului săurb C. Milič [5] asupra revărsărilor succesive ale apelor Lacului Panonic pe platoul carstic Miroc, respingând astfel ipoteza antecedentei (conform profilelor paralele ale teraselor) dar susținând ideea pentru cursul actual la Porțile-de-Fier arătând eroziunea plecând din bazinul valah.

În studiul despre Munții Apuseni, o temă importantă este cea asupra suprafețelor înalte și a depozitelor lor corelative. Analiza se poartă asupra suprafețelor etajate și înșeuărilor. Traseul râurilor cu coturi aberante sugerează numeroase captări.

Printre cele mai evidente se remarcă cele de pe Sebeșul superior în folosul Drăganului în detrimentul Iadei, în bazinul superior al Crișului Repede și evoluția sistemului Roșia-Holod-Crișul Negru care, după ce au confluat în Bazinul Beiuș au venit și s-au încastrat prin adaos cu formațiunile de calcar triasice. Și asupra părții meridonale a masivului, autorul și-a exprimat punctul de vedere asupra unei teme clasice de geomorfologie a României, captarea Homorodului, vechi aflent al Mureșului, de către Olt, care taie celebrul defileu de la Turnu Roșu traversând Alpii Transilvaniei.

Câteva din crochiurile desenate pe teren de Robert Ficheux
 A-terasa Mureșului, B-Piatra Craivii văzută de pe Piatra Grohotișului,
 C-cheile pârâului Tur, D-Piatra Caprei

Analiza regiunilor carstice revine în amănunt în lucrare. Se simte faptul că Robert Ficheux a avut bune raporturi cu geograful nostru Marcian Bleahu și cu specialiștii în carstologie de la Universitatea Cluj. El se apleacă, pe parcursul descrierilor, asupra caracterelor marilor forme carstice și ale cavităților, printre care celebra cușteră cu gheață de la Scărișoara. El menționează existența izvoarelor vocluziene și a izburilor, mai ales în bazinul Roșia. Dar ceea ce-l interesează în mod prioritar, în cadrul tezei sale, sunt nivelurile rețelelor și "tindele" ce se deschid pe pereții cantoanelor în mod special în Cheile Crișului Repede și în Cheile Turzii, care taie văi transversale epigenetice în Munții Trascău. Și examinarea văilor uscate (sohodoale) sau oarbe îi permit să reconstituie anumite paleorețele: astfel depresiunea carstică de la Poiana Mare, în inima masivului este o dovadă a unui vechi drenaj către W-NW, astfel că drenajul a fost reântors în mod precis către Roșia, afluent al Grisului Negru.

Începând cu 1937, Robert Ficheux publică un studiu despre regiunile vulcanice din Țara Abrudului și despre conurile și

coșurile vulcanice neogene din Munții Metaliferi, studiu bazat pe informații geologice noi și utilizate ca mijloc de identificare a nivelurilor pe care se sprijină.

Cu siguranță, minuțiozitatea investigațiilor și importanța epistemologică a lucrării nu ne va scăpa. Autorul s-a plasat în mod hotărâtor într-o optică davisiană, multiplicând nivelurile și ținând o corelavă generală. Aceste faze de tăiere succesivă pune bine în evidență rolul principal jucat de nivelul de bază panonian (stadiile lacustre și organizarea rețelei danubiene pornind de la Porțile-de-Fier). Și analiza foarte detaliată a avaturilor succesive ale rețelei hidrografice și a semnificației văilor moarte constituie un aport incontestabil: această temă a captărilor, neglijată un timp, tocmai a fost onorată prin Colocviul "Paleorețele" (Nancy, 1995).

Totuși, chiar dacă putea admite că Munții Apuseni nu au suferit în era Neogenă decât o înălțare modestă (corelată cu subsidența Bazinului Panonian), care a respectat etajarea altimetrică a vechilor suprafețe de netezire, cum să nu ne întrebăm despre eventualele jocuri ale blocurilor în sistemul structural carpatic atât de complex (conform

interpretării neotectonice a lui N. Pop (1971) [7]. Pe de altă parte, paralelismul riguros dintre numeroasele profile de glacisuri și de terase periglaciare pune de asemenea probleme: mai sunt de făcut verificări cu toate resursele oferite de sedimentologie și de către datările posibile, pe materiale vulcanice și pe depozitele rețelelor carstice.

Dacă în Franța, vechile articole ale lui Robert Ficheux nu sunt decât citate, doar studiul lui asupra regiunii carstice din Padiș (1977) [5], a reamintit importanța cercetărilor sale anterioare și cunoașterea lucrărilor recente ale carstologilor români, din Cluj și București. Timp de câteva decenii, colegii și prietenii săi precum și foști studenți i-au reluat ideile; alții, influențați de noile idei din geomorfologie climatică și morfotectonică au contrazis interpretările sale. Printre cei care au ținut cont în cea mai mare măsură de lucrările lui, vom nota pe P. Coteș în "Geomorfologia României" (1973) [9]: harta unităților din Munții Apuseni și problema captării Homorodului, vechi afluent al Mureșului, de către Olt. Carstologii au reluat anumite elemente din lucrările lui R.Ficheux: P.Cocean (1988) [10] în analiza sa asupra etapelor adâncirii Crișului Repede și mai ales T. Rusu (1988) [12] în harta sa despre sistemele hidrologice succesive și despre captările din platourile calcaroase din Pădurea Craiului. Dar controversesele cu G. Posea (1977) asupra Crișului Repede au fost destul de acide [7]. Mai recent se regăsesc în studiul lui M. Badea și M. Mircea (1993)[12] asupra geomorfologiei Munților Metaliferi, fragmente cu indicarea vechilor amplasamente care evocă cele ale lui Robert Ficheux mai sus amintite (Studiul morfologic al Țării Abrudului, 1937).

Există un aspect asupra căruia merită să se atragă atenția. Fiecare dintre cele 12 capitole sunt însoțite de note reproduse în care amestecă referințe și discuții de detaliu cu numeroase informații cu caracter istoric, etnologic, despre fiecare vale studiată. Astfel, referitor la cetățile dacice, autorul ne împărtășește cunoștințele sale arheologice și, amintindu-și că plănuise să scrie o teză de

geografie regională, evocă numeroase peisaje umanizate: stilul caselor, satele și structurile agrare, exploatarea lemnului și cu ocazia unor îndemnări pline de pitoresc, el descrie moduri de viață ale moșilor, activitățile de păstorit și din agricultură, munca grea a minerilor din Munții Metaliferi. Aceste note sunt o mărturie prețioasă despre viața din Munții Apuseni înainte de al II-lea război mondial și despre reorganizarea brutală a satelor sub Republica populară. Ele pun în evidență marea cultură a lui R. Ficheux, calitățile sale de observator și atașamentul său față de pământul românesc și față de poporul său.

Bibliografie

1. Ficheux R., (1996) - *Les Monts Apuseni (Bihor), Vallees et aplanissements*, Editura Academiei Române, București .
2. Ficheux R., (1928) - *Les niveaux de base pannoniques dans le massif du Bihor (Roumanie)* ; Bull. Assoc. Geogr. fr. 23-24.
3. *Avant-propos* (R. F., 1995/96), p.2.
4. Rey R., (1993) - *Une inspiration roumaine dans la Geographie française*; Rev. Roumaine de geographie, București, tom 37.
5. Milič C.S., (1977) - *Caracteristiques essentielles du relief fluvial de la Serbie*, Rec. Trav. Inst. Geogr. J. Cvijic (Beograd) 29.
6. Ficheux R., (1937) - *Esquisse morpho-gique du Pays d'Abrud*; Bull. Soc. Rreg. Rom. Geogr., 55 (1936).
7. Popp N., (1971) - *Hydrographische und geomorphologische Gesichtspunkte zum Problem der rezenten vertikalen Krustenbewegungen in Rumanien*, Z. Geo-morph. N. F., 15(14).
8. Ficheux R., (1977) - *La region du Padiș (Mts Apuseni)*, Norois, 9 5 bis, p.197-204.
9. Coteș P., (1973) - *Geomorfologia României*; Ed.Tehnică, București.
10. Cocean P., (1988) - *Chei și defilee în Munții Apuseni*; Ed. Acad. București.
11. Rusu T., (1988) - *Carstul din Munții Pădurea Craiului*; Ed. Dacia, Cluj-Napoca.
12. Badea L., Busa M; (1993) - *Die geomorphologischen Merkmale des Sacărâmb-Gebirges*; Rev. Roumanie de Geographie, București, t. 37.